

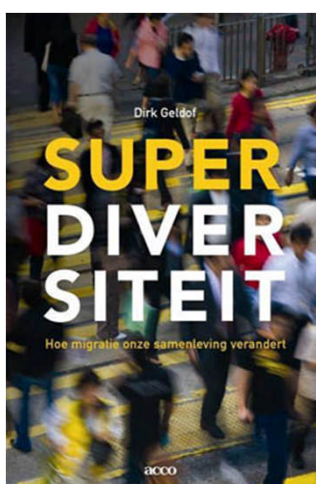

Superdiversiteit. Welke uitdagingen voor gezinnen en voor de samenleving?

Boekvoorstelling & colloquium
17 oktober 2013

Welkom

Kathleen Emmery
Coördinator Kenniscentrum
Hoger Instituut voor
Gezinswetenschappen

Dirk Geldof

SUPER DIVER SITEIT

Hoe migratie onze samenleving verandert

acco

Kenniscentrum Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen
Hogeschool-Universiteit Brussel

www.dirkgeldof.be

- Kenniscentrum Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen
Hogeschool-Universiteit Brussel

www.dirkgeldof.be

Actief op zoek naar gastarbeiders in de jaren '60.

- 1945: aantrekken Polen en Italianen voor de heropbouw
 - 4% niet-Belgen in ons land
- 1956-1969: golden sixties, tekort aan arbeidskrachten
 - Meer vrouwen op de arbeidsmarkt
 - Actief aantrekken gastarbeiders
 - Italië, Spanje & Griekenland in jaren '50
 - Marokko & Turkije in jaren '60
 - 1970: 7,2% niet-Belgen in ons land

De eerste economische crisis in de jaren '70 en de migratiestop

- 1973 = oliecrisis en economische crisis
 - => een rem op buitenlandse werknemers
 - 1974: zogenaamde 'immigratiestop'
 - poort voor arbeidsmigratie van buiten EU (deels) gesloten
 - => Verschuiving naar
 - Gezinshereniging
 - asiel (vanaf jaren '90)
- Jaren '70-80: van gastarbeiders naar migranten
 - Maar nog steeds geen écht beleid...
- 1991: 904.500 niet-Belgen (9%)

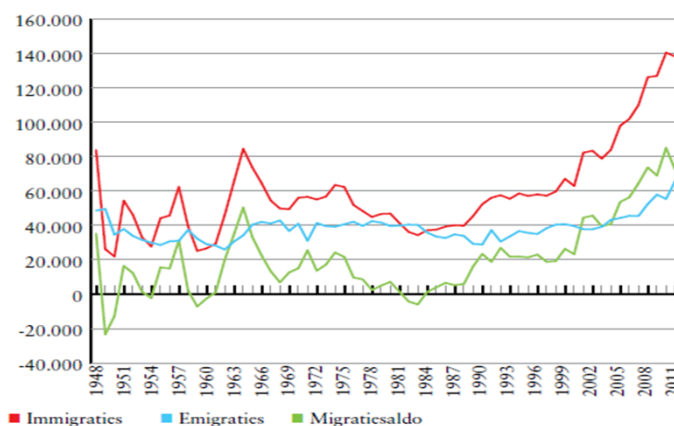
De jaren 1990: Scharniermoment naar superdiversiteit

- Sterke stijging instroom in jaren '90
- Gezinshereniging gaat verder
- Stijging immigratie én diversiteit van landen van oorsprong door:
 - Globalisering
 - asielaanvragen
 - Crisissen Bosnië en Kosovo,
 - eerste Golfoorlog (Irak/Koeweit)
 - En vooral 1989: Val IJzeren Gordijn
 - migratie uit Oost-Europa
 - Uitbreiding EU met nieuwe lidstaten

Na-oorlogse migratiegeschiedenis in grafiek: immigratie én emigratie

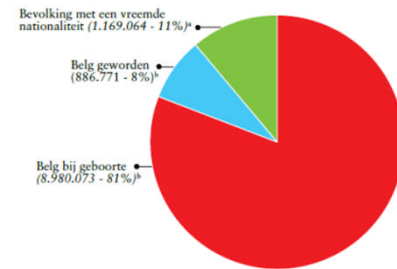
Figuur 1. Evolutie van het aantal immigraties en emigraties van
vreemdelingen, 1948-2011 (Bron: RR-ADSEI)

Hoe we een migratieland werden

- In 2011
 - Immigratie: 138.071 mensen legaal naar België
 - (r)emigratie: 65.951 mensen verlaten België
 - Positief migratiesaldo of netto instroom van 72.120 mensen
- 1,169 miljoen niet-Belgen (11%)
- 20% van de inwoners als niet-Belg geboren
- Reële etnisch-culturele diversiteit is groter, zeker in de steden

Figuur 7. Indeling van de Belgische en vreemde populatie in België op 1 januari 2012 (Bronnen: RR-ADSEI; * cijfers gepubliceerd door de ADSEI; * schattingen op basis van RR-ADSEI gegevens (Berekeningen: S. Vause, UCL) (N=11.035.908*))

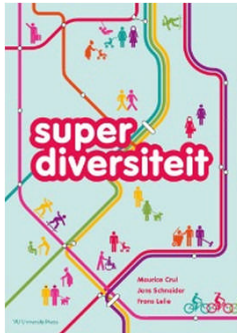

De superdiversiteit van de 21ste eeuw

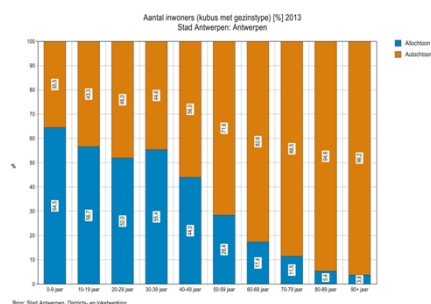
- Het resultaat van deze opeenvolgende migratiegolven is een veel complexere sociale realiteit, zeker in onze steden
- Superdiversiteit wijst op kwantitatieve en kwalitatieve verschillen tegenover de migratie in de 20ste eeuw

Een kwantitieve breuk: naar majority-minority cities

- Wereldsteden als New York, Sao Paulo, Toronto of Sydney zijn al lang '*majority-minority cities*':
 - steden waar de meerderheid van de bewoners uit een brede waaier van minderheden bestaat.
- Vandaag ook Brussel, Rotterdam & Amsterdam, morgen ook Antwerpen
- Maurice Crul: Iedereen in de grote Europese steden behoort straks zoals in New York tot een etnische minderheid
- => diversiteit als nieuwe norm
 - Wat betekent dat voor integratie?

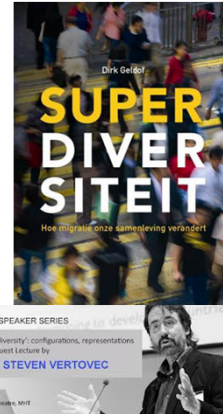
Kinderen kleuren de steden. Antwerpen, aandeel allochtonen per leeftijdsgroep 2013 (herkomst ouders inbegrepen)

- 42% van alle bewoners van allochtone origine
- > 50% bij de -40-jarigen
- > 60% bij de -10-jarigen

=> Ook zonder nieuwe migratie evolueert Antwerpen naar een majority-minority-city

- Term van Steven Vertovec (2007)
 - Zie ook Jan Blommaert, Maurice Crul e.a.
- Vertrekpunt: toename diversiteit + kwalitatieve veranderingen
- basispatroon van migratie veranderde
 - van mensen uit een klein aantal landen van herkomst naar een klein aantal gastlanden
 - naar mensen uit een zeer groot aantal landen van herkomst naar zeer groot aantal gastlanden
 - => een superdiversiteit van mensen met etnische, taalkundige, culturele en religieuze achtergronden.
 - => diversiteit in de diversiteit

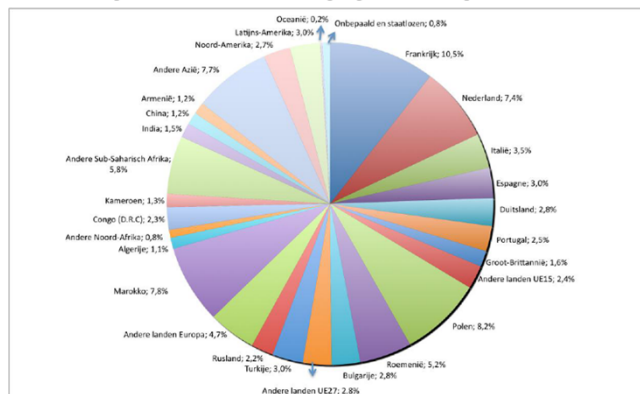
[illegible]

- een enorme versnippering in de achtergronden van migranten
 - ⇒ Meer nationaliteiten
 - ⇒ Meertaligheid
 - ⇒ Religieuze diversiteit groeit
 - ⇒ Diversiteit in migratiemotieven
 - ⇒ Diversiteit in verblijfsstatuten
 - ⇒ Diversiteit in sociaal-economische posities
 - ⇒ Diversiteit in & tussen gemeenschappen
 - ⇒ Meer transnationalisme

Superdiversiteit instroom 2009 naar landen van herkomst

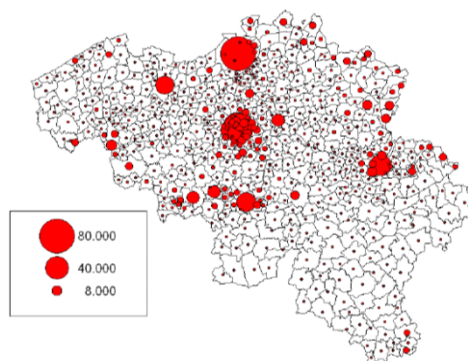
Figuur 2.10. Nationaliteit van de geregistreerde immigraties in 2009

Bron: RR – ADSEI

Superdiversiteit vinden we vooral in de grote steden

Figuur 4.22 Vreemdelingen per gemeente op 1 januari 2010

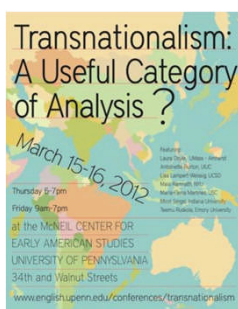
Bronnen: RR – ADSEI

De 21ste eeuw als eeuw van de superdiversiteit

- Hoe werkt die superdiversiteit nu door in gezinnen?
- In een globaliserende wereld leven steeds meer gezinnen transnationaal, over grenzen heen

Transnationaliteit: steeds meer mensen leven over grenzen

- Transnationaliteit is
 - leven in één land én tegelijk ook elders
 - Waarbij mensen
 - (intense) contacten over grenzen heen onderhouden
 - Verschillende leefwerelden & culturen combineren
 - Indien mogelijk heen en weer reizen
 - Fysiek en/of mentaal.
- Groei van het aantal wereldfamilies
 - Wat betekent het om in verschillende werelden over grenzen heen te leven ?

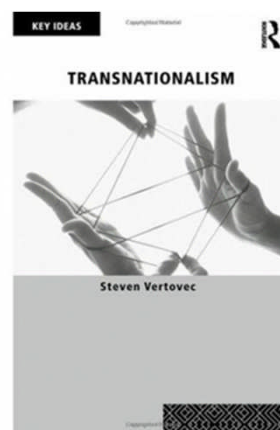
Wereldfamilies zijn niet alleen migrantengezinnen

- Gezinnen met Erasmusstudenten
- Ouderen die overwinteren in Zuid-Europa
- EU-ambtenaren in Brussel & Straatsburg
- Mensen in internationale functies in bedrijven NGO's, universiteiten, ...
- Én gezinnen met een migratie-achtergrond

Transnationale netwerken en werelden

- Bij mensen met een migratie-achtergrond zijn transnationale contacten (vaak) het cement voor familiale netwerken over grenzen heen
 - Familie hier, in het land van herkomst én vaak ook in andere (Europese) landen
- Deel van transnationale netwerken, verwachtingswerelden, ambities én tegenspraken

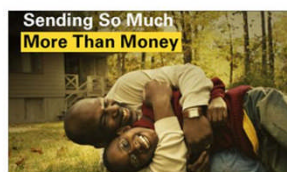

Waarom wint transnationaliteit nu aan belang?

- Migratie vandaag fundamenteel veranderd door de ontwikkeling van de
 - Communicatietechnologie
 - Gsm, internet, skype, satelliettelevisie
 - Snelle en relatief goedkope mobiliteitsmogelijkheden
- Van bijna definitief afscheid naar blijvend contact
- Van enkele reis naar pendelmigratie
 - Fysiek en/of mentaal
- => transnationaliteit als basiskarakteristiek van superdiversiteit in tijden van globalisering

Vele vormen van transnationaliteit

- Socio-culturele contacten
 - Bellen, bezoek, televisie
 - 57% Turkse & 47% Marokkaanse gezinnen minstens één maal per week contact
- Economische activiteiten
 - Remittances of financiële transfers
 - Cruciale bron van inkomsten voor landen van oorsprong
 - handel
- Politieke contacten
 - Vb. Congolese of Koerdische oppositie in & vanuit België

Transnationale relaties en gezinnen

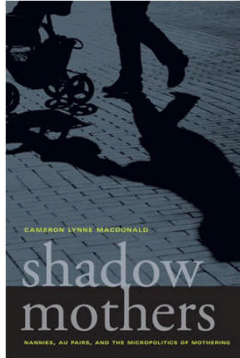
- Hoe veranderen nu gezinnen in tijden van globalisering?
 - Meerderheid van de families leeft nog binnen de grenzen van een natiestaat,
 - Maar aantal wereldfamilies neemt toe
 - Leven zelf over grenzen heen
 - Of de wereld komt in het gezin
 - Via de kinderen, de poetshulp, de au-pair
 - Of via gemengde huwelijk
 - » => gemengde of bi-culturele koppels

Relatie en migratie

- Huwelijksmigratie en gezinshereniging kennen vele facetten
 - Huwelijken uit liefde
 - Gemengde huwelijken of huwelijken binnen de eigen gemeenschap
 - als manier om aan verblijfsdocumenten te komen
 - Soms een schijnhuwelijk
 - soms familiale bemiddeling, uitzonderlijk echt gedwongen huwelijken
 - Westers beeld van relaties als zelfgekozen en romantisch niet langer het enige beeld

Moederliefde op afstand?

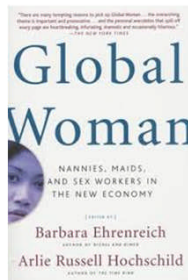
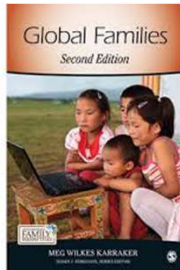
- Ontstaan van 'global care chains'
 - Vrouwen migreren voor zorgberoepen hier om een toekomst aan hun kinderen elders te geven
 - Nannies
 - Ouderenzorg & verpleging
 - Poetsen
 - Seks-industrie
 - Care drain...
- Enkel te begrijpen als we dat niet enkel vanuit westers standpunt bekijken, maar ook uit het oogpunt van de migranten en hun families in landen van oorsprong

Naar een veelvoud aan famielmodellen?

- Beck & Beck-Gernsheim's 'model' van wereldfamilies:
 - Globale ongelijkheid krijgt namen en gezichten
 - Door wereldfamilies wordt de 'uitgesloten andere' deel van ons leven
 - Op school, huishoudhulp, ...
 - Wereldfamilies experten interculturele communicatie
 - Wereldfamilies botsen op & overstijgen het nationale recht
 - Bij gezinshereniging, scheiding, adoptie, co-ouderschap, opbouw SZ-rechten, erfenissen, ..
 - Strijd om definitie van de 'goede familie': westers model verliest haar monopolie

Uitdagingen voor gezinsbeleid en sociaal werk

- Meer transnationale families
 - Hoe in sociaal werk omgaan met
 - gezinnen over grenzen heen?
 - de groeiende pluraliteit aan gezinsvormen
 - Hoe kennis opbouwen van familiale netwerken?
 - Hoe familiale ondersteuning over grenzen heen mobiliseren?
 - Hoe omgaan met familiale druk over grenzen heen?
 - Hoe het gezinsbeleid openstellen voor deze groeiende realiteit?

De realiteit van superdiversiteit als uitdaging

- Onze samenleving verandert sneller dan onze manier van kijken en denken erover
- Zoeken naar actuele denk- en beleidskaders
- 10 uitdagingen kort in beeld

1. Geraken we eindelijk voorbij het wij- zij-denken?

- We blijven met zijn allen denken in termen van wij-en-zij
 - Denken in stereotypen
 - 'wij' zowel als 'zij'...
- door het wij/zij-denken (h)erkennen we de complexere realiteit onvoldoende
- Willen we de superdiversiteit begrijpen, hebben we nood aan een andere manier van kijken, voorbij de dominante nationale blik

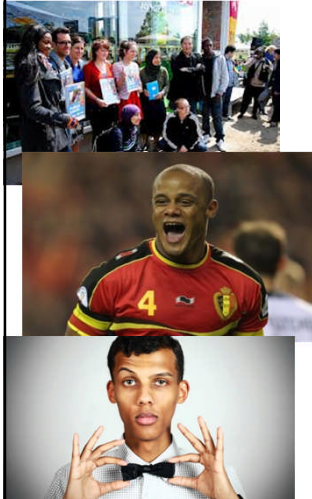
=> Met een kosmopolitische blik

Kijken met een kosmopolitische blik: van of/of naar en/en-denken

- Voorbij het wij-zij-denken:
 - Naar een 'wij zowel als zij'
- Van of/of-denken
 - Of Belg of migrant
- naar en/en-denken
 - Oog voor meer mengvormen en meervoudige identiteiten
 - Afnemende bruikbaarheid van nationaliteit
 - aandacht voor ambivalentie

De kosmopolitische realiteit: meervoudige & gelaagde identiteiten

- Tussen wij-en-zij groeit de werkelijkheid
- Steeds meer landgenoten zijn Belg én hebben een migratie-achtergrond
 - Zoals Fatima, Meyrem, Imade, Mohammed, Karim, Pjotr, ...
 - Zoals Vincent Kompany, Stromae, ...
- Ze combineren posities & identiteiten
- Klassieke assimilatietheorie acht dubbele etnische identiteit onmogelijk
- Nochtans zien we in realiteit de toename van meervoudige en gelaagde identiteiten

2. Erken en stimuleer de groeiende emancipatie

- Velen klimmen op de sociale ladder
 - Een groeiende etnische middenklasse
 - Lucassen & Lucassen: vaak zien we hen niet meer als migranten
 - => te pessimistisch over migratie
- Ook migratie aan de bovenkant
 - Bedrijfsleiders, diplomaten, ...
- sociale mobiliteit doorheen generaties
- Maar... tegelijk blijft de gekleurde armoede onaanvaardbaar hoog

3. Durf de gekleurde armoede (eindelijk) benoemen

- Pas het laatste decennium harde cijfers
 - 12% autochtone Belgen onder armoedegrens,
 - 52% landgenoten van Marokkaanse origine
 - > 1/3 bij Turkse en Oost-Europese gezinnen
- Maar weinig maatschappelijke reactie. Waarom?
- Nood aan interculturalisering van armenorganisaties
- Maar vooral nood aan een **diversiteitspact** dat inzet op sociale stijging van etnisch-culturele minderheden
 - Armoedebelid, onderwijsbeleid, arbeidsmarkt, ...
 - Dit vereist een sterker stedenbeleid

4. Naar een dynamische kijk. van achterstands- naar transitiewijken

- Superdiverse wijken zijn vaak kwetsbare wijken
- Toch zij ze meer dan 'achterstandswijken'
- Niet statisch maar dynamisch kijken
 - Doug Saunders: wijken van aankomst als startplaats voor sociale stijging
- Hebben wijken een transitiefunctie (klimmen mensen op) of blijven ze onderaan de ladder?
- Laat de steden als emancipatiemachines werken, als plekken waar mensen sociaal kunnen stijgen

5. Maak van integratie opnieuw een positief verhaal van burgerschap

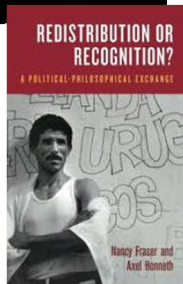
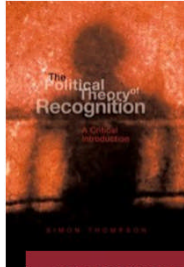
- Integratie in majority-minority-cities krijgt een ander karakter
 - Is er nog een meerderheidscultuur?
 - Diversiteit als basiskenmerk van stedelijkheid
- Stop het open/verdoken assimilatiebeleid
 - Kan je integratie van bovenaf opleggen?
 - Is het niet vruchtbaarder positief te appeleren aan de dynamiek bij vele migranten?
 - Vertrek van en erken de pluriformiteit

6. Stimuleer Nederlands vanuit een erkenning van reële meertaligheid

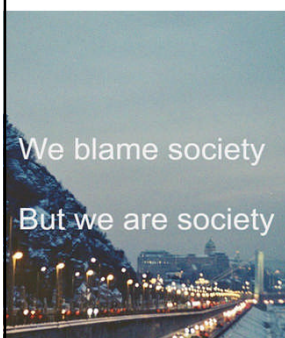
- We leven de facto in meertalige steden
 - Niet alleen Brussel, ook Antwerpen
 - Meerderheid kinderen Antwerpen geen Nederlands als thuistaal
- In plaats van meertaligheid te koesteren & vanuit een erkenning daarvan Nederlands aan te leren, kiezen we te vaak voor een scenario dat mensen wil dwingen
 - Wachtlijsten, te schoolse settings, steeds verdere verschuiving naar resultaatsverbintenissen
 - Taal steeds vaker een excuus voor uitsluiting i.p.v. een hefboom voor emancipatie

7. Het gaat om herverdeling én erkenning

- Te vaak plaatsen we herverdeling en erkenning tegenover elkaar
 - Herverdeling = versterking sociaal-economische positie, vanuit een benadering van de andere als (potentieel) gelijk
 - Erkenning = waardering van verschil in (etnisch-) culturele posities, erkenning van fundamentele verschillen
 - Vb. holebirechten, hoofddoek, ...
- Omgaan met superdiversiteit is een en/en-verhaal

8. Inzetten op structuur én cultuur

- Werken aan structuur
 - bestrijden van structurele achterstelling
 - inkomen, armoede, arbeidsmarkt, onderwijs, racisme
 - Door generieke maatregelen én door categoriale maatregelen
- én werken aan cultuur
 - vanuit erkenning van etnisch-culturele elementen
 - Als kracht, maar ook als drempel
 - Zonder te culturaliseren
 - Geen cultureel schuldmodel
 - Niet alles vanuit cultuur te 'verklaren'
- Krachtgericht werken aan structurele achterstelling, met aandacht voor cultuur en leefwereld van mensen van andere etnisch-culturele origine
 - Van cultuur-sensitief naar divers-sensitief

9. Naar een interculturalisering van sociaal werk

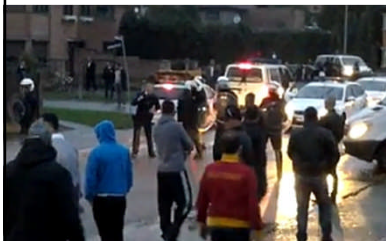
- Sociaal werk in de 21ste eeuw is meer dan ooit werken in en met diversiteit
- Nood aan (verdere) interculturalisering
 - Van interculturele communicatie tot intercultureel maatwerk en interculturalisering van opleidingen
 - Empowerend & divers-sensitief werken
- Niet alleen sociaal werk, maar ook alle andere maatschappelijke sectoren (onderwijs, gezondheidszorg, arbeidsmarkt, beleid, ...)

10. Superdiversiteit. Welk toekomstscenario?

- Superdiversiteit is
 - een feitelijke ontwikkeling
 - Op zichzelf niet goed of slecht
 - Dat hangt af van hoe we er mee omgaan
 - Wel een scharniermoment
 - wat nieuwe vragen oproept
 - Of oude vragen over migratie en integratie in een nieuw context plaatst
- Maurice Crul e.a. schetsen twee toekomstscenario's

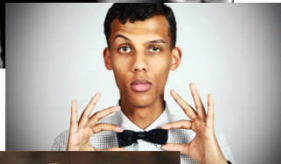

Een scenario van angst en vernedering?

- Waarin wij-zij-denken wederzijds dominant blijft
- Met groeiende gekleurde armoede, werkloosheid en ongelijkheid
 - En het sociaal kapitaal van 2de en 3de generatie dat deels verloren gaat
- Met wederzijdse polarisering
 - Rond symbooldossiers als het hoofddoekenverbod
 - Waarbij men racisme 'relatief' noemt
 - Van eigen volk tot eigen fundamentalisme eerst
- Superdiversiteit als sociale tijdbom

Of een scenario van hoop en empowerment

- Superdiversiteit als een evidente realiteit
- Met ruimte voor en erkenning van meervoudige identiteiten
- Met ruimte voor emancipatie & sociale stijging
 - Een beleid dat hierop inzet
 - Dat ook emancipatie binnen gemeenschappen ondersteunt & stimuleert
 - Met een beleid van herverdeling én erkenning
 - Vanuit een actief pluralisme

Naar een scenario van hoop en empowerment...

Want de toekomst van
onze steden ligt niet in
(verdere) polarisatie, maar
in de mobilisatie van de
superdiversiteit van alle
bewoners.

Kenniscentrum Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen
Hogeschool-Universiteit Brussel

www.dirkgeldof.be

43

Reacties van

- **Naima Charkaoui**
directeur Minderhedenforum
- **Jozef De Witte,**
directeur Centrum voor Gelijkheid van
Kansen en Racismebestrijding
- **Iman Lechkar**
lector en onderzoeker Sociaal Werk
HUB

Kenniscentrum Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen
Hogeschool-Universiteit Brussel

www.dirkgeldof.be

44

Panelgesprek onder leiding van Samira Bendadi (Mo*)

- **Naima Charkaoui**
directeur Minderhedenforum
- **Jozef De Witte**,
directeur Centrum voor Gelijkheid van
Kansen en Racismebestrijding
- **Iman Lechkar**
lector en onderzoeker Sociaal Werk HUB
- **Dirk Geldof**
Lector en onderzoeker Hoger Instituut
voor Gezinswetenschappen & Karel de
Grote-Hogeschool

Kenniscentrum Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen
Hogeschool-Universiteit Brussel

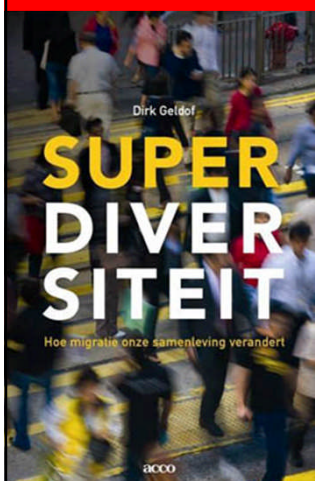

www.dirkgeldof.be

45

U bent van harte
uitgenodigd...

Op de receptie
(zaal Zonnebloem)

Kenniscentrum Hoger Instituut voor Gezinswetenschappen
Hogeschool-Universiteit Brussel

www.dirkgeldof.be

46